

YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANI: OECD ÜLKELERİ VE TÜRKİYE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Filiz GİRAY*, Şehnaz BODUR**

ÖZET

Dünyada ve Türkiye’de yükseköğretimin yaygınlaşması sebebiyle üniversiteler kalite artırma eğilimleri içerisine girmiştir. Günümüzde artan rekabet koşulları yükseköğretim kurumlarını sürekli yenilik yapmaya zorlamaktadır. Bu yenilikler sonucunda üniversitelerin finansal kaynak ihtiyaçlarında önemli bir artış meydana gelmiştir. Dünyada birçok ülkede yükseköğretimin finansmanının büyük bir kısmı kamu gelirleri ile karşılanmaktadır. Ancak kamudan üniversitelere aktarılan kaynaklar üniversitelerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Artan finansman ihtiyaçlarını karşılamak için sürdürülebilir bir finansman yapısı oluşturmak yükseköğretim sistemleri için en önemli sorunlardan birisidir. Bu sebeple OECD ülkelerinde yükseköğretim sistemlerinin finansman yapılarının incelenmesi ve bu doğrultuda Türkiye için yeni alternatiflerin ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu yüzden bu çalışmada OECD ülkelerinde mevcut yükseköğretim finansman şekilleri ve eğilimleri ele alınmış ve Türkiye’de yükseköğretimin finansmanına ilişkin çeşitli öneriler ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yükseköğretim, Yükseköğretimin finansmanı, Yükseköğretim harcamaları, Eğitimin maliyeti

Jel: H41, H44, H52, H53

HIGHER EDUCATION FUNDING: APPLICATION COMPARISON OF OECD COUNTRIES AND TURKEY

ABSTRACT

Due to the expansion of higher education in the world and Turkey has entered into universities improve the quality trends. Today, increasing competition conditions force higher education institutions to innovate continuously. In many countries around the world, a large part of the financing of higher education is covered by public revenues. However, the resources transferred from public to universities are insufficient to meet the needs of universities. Creating a sustainable financing structure to meet the increasing financing needs is one of the most important problems for higher education systems. Therefore examination of the funding structure of higher education systems in OECD countries and to put forward new alternatives for Turkey in this direction is important. Therefore, this study dealt with the current higher education funding patterns and trends in OECD countries and Turkey aimed to put forward various proposals for higher education financing.

Keywords: High education, finance of higher education, Higher education expenditures, Cost of education

Jel: H41, H44, H52, H53

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, giray@uludag.edu.tr.

** Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Artova Meslek Yüksek Okulu, Finans Bankacılık Ve Sigortacılık Bölümü Maliye Programı Öğretim Elemanı, sehnaz.bodur@gop.edu.tr.

I. GİRİŞ

Eğitimin ve özellikle de yükseköğretimin, ulusal kalkınmanın nüvesi olarak kabul edilen ekonomik, siyasal ve kültürel yaşam üzerinde olumlu etkileri olan bir fenomen olduğu ile ilgili yaygın bir fikir birliği vardır. Bu alanda yapılan araştırmalar, eğitimin, gerek işgücünün verimliliğini artırmada gerekse de bireylerin siyasal ve sosyal sorumluluk, vatandaşlık bilinci ve ekonomik refah gibi konulara ilişkin bilgi ve becerilerini geliştirmek açısından önemli bir işlevi olduğunu gözler önüne sermiştir (Erdoğan, 2001:34). Bu sebeptendir ki eğitime yatırım yapmak ülkeler adına politik ve sosyo-ekonomik gelişme açısından gerekli bir adım olarak görülmektedir. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkelerde yükseköğretime olan talebin artmasına ve talebi karşılamak üzere dönüşüm sürecinin başlatılması ve finansman yapısı da dahil yükseköğretimin tüm boyutlarında bir modernizasyona gidilmesi çabalarını tetiklemiştir.

Yükseköğretime kolay erişim ve dolayısıyla kitleleşme, kaliteyi artırma çabalarını ve yükseköğretimin sadece ulusal değil aynı zamanda uluslararası düzeyde rekabet edebilir seviyelere çıkarma eğilimleri yükseköğretim kurumlarını sürekli olarak yeniliğe, araştırmaya ve kapasite artışına yönlendirmektedir (Johnstone, Marcucci, 2007:5-6). Bütün bu yenileşme hareketleri yükseköğretim finansman gereksinimini ister istemez artırmaktadır. Genel görünüm itibarıyla bu gereksinim devlet tarafından karşılanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, değişen koşulların sonucu yükseköğretime atfedilen işlevlerin artmasına yönelik yükseköğretimin finansmanına ilişkin dünyada gelişen dönüşümün Türkiye için durumunu OECD ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Çalışmanın ilk bölümde yükseköğretim finansmanı teorik çerçevede açıklanmaktadır. Bu kapsamda çeşitli devlet görüşleri ve yükseköğretimin finansman şekilleri açıklanmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'deki yükseköğretim finansman şekilleri ve uygulamaları verilere dayalı olarak belirlenmektedir. Yine bu bölüm kapsamında yükseköğretim finansmanı uygulamaları devlet ve özel sektör katkıları, yükseköğretim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hâsıla içindeki payı gibi göstergeler çerçevesinde Türkiye ve OECD ülkeleriyle karşılaştırmalı analizi yapılacaktır. Son bölümde teorik bilgi ve uygulamalara dayalı olarak ülkemiz açısından sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

II. YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMANI

Dünyada birçok ülkede yükseköğretim hizmetinin sunumu ve finansmanı büyük ölçüde devlet tarafından karşılanmaktadır. Yükseköğretim *yarı kamusal mal ve hizmetler* grubunda yer alır. Bu tür mal ve hizmetlerin faydası bölünebilir, tüketimleri sırasında rekabet vardır, fiyatlandırılabilirler ve bedelini ödeyemeyen hizmetten faydalandırılmaz. Dolayısıyla yükseköğretim özel ekonomide piyasa mekanizması içinde de sunulabilir. Şimdi bunun sebeplerini irdeleyelim.

Öncelikle eğitimin bir yarı kamusal hizmet olarak yaydığı pozitif dışsallık özelliği yani hem bireysel hem de toplumsal faydaları devletleri bu hizmeti sunmaya motive eden en önemli özelliğidir. Yükseköğretimin kişisel faydası, daha yüksek gelir, daha iyi iş ve sosyal statü gibi katkılardan oluşmaktadır (Guillemette, 2006:6). Yükseköğretim topluma sağladığı sosyal fayda yani pozitif dışsallıklar ise, toplumda eğitilmiş kişi sayısının artması çevre duyarlılığının artmasına, toplumsal yaşam standardının yükselmesine, daha düşük suç işleme oranına, daha bilinçli oy kullanmaya yola açacaktır. En önemli pozitif dışsallık ise, yükseköğretimin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisidir. Eğitimin “sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal kalkınma için gerekli beşeri sermaye birikimi oluşturma” gibi önemli bir fonksiyonu vardır (Türkmen, 2009:2).

Bu açıklamalardan yükseköğretim hizmetinin hem kişisel mal hem de kamusal mal niteliğine sahip karma mal olduğu anlaşılmaktadır (Barr, 1993:718). Eğitim sadece piyasa ekonomisine bırakıldığı zaman, kişilerin eğitime olan taleplerini kişisel faydaları belirler. Kişiler eğitimin toplumsal

faidalarını dikkate almazlar. Pozitif dışsallıkları dikkate alarak hizmetin sunumunu devlet de yapabilir (Bulutoğlu, 2008:252).

Eğitimin sağladığı kişisel ve toplumsal faydalar temel eğitim ve yükseköğretimde farklılık göstermektedir. Yükseköğretim de pozitif dışsallıklar (yükseköğretim alan bireylerin kazanç kapasitelerinin artmasına paralel olarak vergi kapasitelerinin artması, verimlilik artışı ve Ar-Ge faaliyetleri sonucu milli gelirin artması, sınıflar arası geçişin yükseköğretim yoluyla hızlanması gibi) yaymasına karşın, temel eğitime oranla bireysel fayda çok daha yüksek orandadır. Yükseköğretimin ekonomiye ve topluma daha görülebilir faydalar sağlaması beklentisi bulunmaktadır (Ergen, 2006:3). Bu faydalar arasında nicelik açısından duruma bakılacak olursa, en dikkat çekici fayda üniversite mezunu olanlarla olmayanlar arasındaki ortalama gelir farkıdır (mezun primi de denilmektedir) (Rospigliosi vd., 2014:420). Örneğin OECD ortalamasına baktığımızda üniversite mezunlarının üniversite mezunu olmayanlara göre %55 daha fazla gelir elde etmektedirler. Yine OECD verilerine göre Türkiye’de üniversite mezunları, mezun olmayanlara göre % 35 oranında daha fazla gelir sağlamaktadır (OECD, 2018:90).

Üniversite mezunu kadınların üniversite mezunu olmayan kadınlardan %68 oranında daha fazla kazandığı OECD vergilerine bakıldığında görülebilmektedir. Aynı şekilde üniversite mezunu kadınlar gelir açısından bakıldığında, erkeklere oranla daha fazla gelir elde etmektedirler. OECD verilerine göre bu oran %74’tür. Türkiye’de ise bu oran %80 dolaylarındadır (OECD, 2018:91).

Yükseköğretimin kişisel getirisi, lise ve üniversite mezunları arasındaki yaşamları boyunca elde edecekleri ücret ve gelir farkından gelirleri üzerinden ödedikleri vergilerin çıkarılmasıyla bulunur.

Ülkeler arasında farklı rakamlar olmasına rağmen yapılan araştırmalarda yükseköğrenimin gelire etkisinin pozitif ve önemli olduğu söylenebilir. ABD’de gerçekleştirilen bir çalışmaya göre, üniversite eğitimi bireyin gelirinde % 75 oranında bir artışa yol açmaktadır (Saruç, 2011:66).

A. Yükseköğretimin Finansmanında Bazı Görüşler

Belirtilen Tarihsel süreç içerisinde öne çıkan liberal, sosyal, sosyalist ve neo-liberal devlet anlayışlarının yükseköğretim hizmeti ve finansmanı ile ilgili görüşleri ve değerlendirmeleri bu bölümü kapsamında incelenmektedir.

1. Liberal Devlet Anlayışında Yükseköğretimin Finansmanı

Liberal devlet anlayışında her alanda olduğu gibi eğitim alanında da değişimler meydana gelmiştir. Önceleri eğitimin tek ve ana sağlayıcısı olan devlet daha sonra sadece düzenleyici olarak işlev görmüştür. Liberalizmde eğitimin temel amacı, gelecek nesiller için nitelikli işçiler ve donanımlı yöneticiler yetiştirmek için organize olmaktır (Gutek, 2006:198).

Liberal devlet anlayışına göre zorunlu eğitimin dışında kalan eğitim seviyelerinde toplumsal faydadan daha fazla bireysel fayda ön plana çıkmaktadır; bu sebeptendir ki eğitim maliyetleri bireysel faydalar göz önüne alınarak hesaplanmaktadır (Tural, 2002:204). Yükseköğretimin mali yükü eğer toplumdaki ailelerin çoğunluğu tarafından karşılanabilecek durumda ise maliyetin aileler tarafından karşılanması savunulmaktadır. Ancak aileler karşılayamaz durumda olursa devletin maddi imkanı olmayan ailelere destek olması söz konusu olmaktadır. Bu durum, toplumun tüm bireylerini vergilendirerek elde edilen kaynakların, çocukları eğitim alan ailelere geri dönmesini de ortadan kaldırmaktadır (Friedman, 1988:145-146).

2. Sosyal Devlet Anlayışında Yükseköğretimin Finansmanı

1929 dünya ekonomik krizi dünyada liberal politikaların ve serbest piyasa modelinin geçerliliğini yitirmesine ve devletin sorumluluklarını artırma eğilimine gitmesine sebep olmuştur.

Sosyal devlet anlayışı 1789 Sanayi Devriminin getirdiği temel hak ve özgürlükler yanında ekonomik ve sosyal hak ve özgürlükleri de benimseyen bir özgürlük sistemini benimsemiştir. Böylece sosyal devlet olma yolundaki devletler, sosyal ve ekonomik alanda müdahaleleri genişletmişlerdir. Bu alanlardan bir tanesi de eğitim hakkıdır (Tural, 2002:209-210). Sosyal bir hak olan eğitim ve öğretim görme hakkı, devlete bazı görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Örneğin; devlet eğitim almak isteyen öğrencilere birtakım imkanları sunması ve yeterli düzeyde okullar açması gerekmektedir (Göze, 2005:160).

Sosyal devlet anlayışında eğitim ve öğretim hiçbir ayrıma gidilmeksizin genel olarak sosyal bir haktır. Sosyal devlet, zorunlu eğitimin yaygınlaştırılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak devlet, aynı önemi diğer eğitim düzeyleri için göstermemektedir. İlk ve orta öğretim, ağırlıklı olarak yaydığı toplumsal fayda sebebiyle tam kamusal mal olarak görülürken, yükseköğretim öncelikle eğitimi alan kişilere olmak üzere toplumun belirli kesimlerine yaydığı fayda dolayısıyla yarı kamusal mal olarak nitelendirilmektedir. Bu yönüyle yükseköğretimde karma finansman modeli (kişilerin ve devletin birlikte finansmanı), sosyal devlet için uygulanabilir bir model olarak görülmektedir (Tural, 2002:213-217). Karma finansman modeli ile farklı kesimlere yaydığı fayda dolayısıyla yükseköğretimin finansmanına devletin yanı sıra bireylerin ve özel sektörün de katılımının sağlanması amaçlanmaktadır.

3. Sosyalist Devlet Anlayışında Yükseköğretimin Finansmanı

Sosyalist devlet anlayışında; ekonominin ihtiyaçlarına göre (işgücü ihtiyacına göre) şekillendirilen eğitim politikaları ile öğrenci ve okul sayıları, okul türleri, eğitim süreleri ve okullara giriş şartları merkezi idare tarafından planlanmaktadır (Kantorova, 2006:238).

Eğitimin temel amacı, sosyalist sistem için vasıflı insan yetiştirmektir. Sosyalist devlet, emekte meydana gelen artık değerini bütçeye aktararak bunu adalet, savunma, eğitim ve sağlık gibi zorunlu hizmetler için kullanmaktadır. Böylece devlet eğitim için gerekli kaynağı karşılamış olmaktadır (Tural, 2002:197). Sosyalist sistemde eğitim gelir farklılaşmalarına sebep olmamaktadır. Ancak bireylerin ek işte çalışma ve çalışma koşullarının iyileşmesi gibi bireyin hayat kalitesini artırıcı bir takım fırsatlar sunabilmektedir. Bununla birlikte sosyalist devletlerin piyasa ekonomisine geçişleriyle yükseköğretim mezunları için gelir farklılaşmaları yaşanmaya başlamıştır (Kantorova, 2006:239-241).

4. Neo-Liberal Devlet Anlayışında Yükseköğretimin Finansmanı

Neo-liberal ekonomilerinin temel taşlarından biri, sermayenin küreselleşmesidir. Dünyada yükseköğretimde de küreselleşmenin taleplerini karşılamak amacıyla düzenlemeye gidilmiştir. Yükseköğretimin küresel ölçekte yaygınlaşmasına ulus devletlerin yanı sıra Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), bankalar ve bağış yapan kurumlar gibi uluslararası kuruluşlar da destek vermektedir. Yapılan düzenlemelerle yükseköğretimin piyasadaki diğer malların temel özelliklerini taşıması ve kamu malından ziyade özel mal olarak değerlendirilmesi gelmektedir (Banya, 2005:153-154). Çünkü neo-liberallerin eğitime ve yükseköğretime bakış açısı, bireylerin kendilerinden sorumlu olduğu ve bu sebeple kendilerinin faydalandığı hizmetlerin bedelini de ödemeleri gerektiğini savunmaktadırlar (Günlü, 2003:4).

Dolayısıyla neo-liberaller hizmetin finansmanın bireyler tarafından karşılanacağı piyasa modelini savunmaktadırlar. Piyasa modelinde her bir üniversitenin özerk bir biçimde işleyeceğini, bu durumda üniversitelerin performanslarını artıracak ve böylelikle yükseköğretim kurumlarının etkinliğini ve verimliliğini artıracak teşviklerin sağlanacağı iddia edilmektedir. . Bu tür bir modelin ayrıca daha fazla öğrenci çekmesini sağlayan teşvikleri de beraberinde getireceği düşünülmektedir (Banya, 2005:153-154).

Günümüzde yükseköğretime ilişkin hedefler arasında üniversite-şirket ve üniversite-sanayi işbirliklerinin geliştirilmesi hedeflerinin gerisinde de neo-liberal politikaların var olduğu görülmektedir. (Şenses, 2007:21). Neo-liberal anlayışta yükseköğretimin finansmanını kamu kaynakları ile değil onun yerine özel ve kamu destekleri yoluyla finansmanın sağlanması, ayrıca beşeri sermaye hedeflerini gerçekleştirmesine destek vermektedir. Üniversitelerin temel amacı olan entelektüel büyüme ve demokratikleşme yönündeki amaçlarının yanında neo-liberal görüş, tüketici olma hedefleri ve teknik eğitim ile farklı amaçlar yüklemiştir. Bu bağlamda neo-liberal görüşte, üniversite ortamında öğrenciler potansiyel tüketici olarak görülmüş ve böylece fakülteler genellikle geleneksel entelektüel rolünden uzaklaştırılmıştır. Tüketici ve rekabet gibi piyasa ekonomisi prensiplerini doğrudan yükseköğretim sisteminin finansmanına dahil etmektedir. Bu doğrultuda, kupon sisteminin yükseköğretimin finansmanında uygulanmasının, verilen eğitimin kalitesini yükselteceği görüşünü de desteklemektedir (Hyslop ve Sears, 2006:13-16).

III. YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMAN ŞEKİLLERİ

Bilginin ve bilgi toplumlarının hayatta kalma ve başarıyı sağlamanın merkezi olduğu günümüzde yükseköğretimin önemini belirtmiştik. Küreselleşen dünya düzeni içerisinde yükseköğretimin de bu durumdan etkileneceği gayet açıktır. Klasik tarzdaki modern tarz geçiş yapmak kaçınılmaz olmuştur. Yükseköğretimden kim yararlanıyor sorusundan kim ödemeli sorusuna bir dönüşüm görülmekteyse de klasik olarak, yükseköğretim *bütçe kaynakları, üniversite-sanayi işbirliği ve özel kaynaklar* ile finanse edilmektedir.

A. Bütçe Kaynakları ile Finansman

Yükseköğretimde *bütçe kaynakları ile finansman*, kamu kesimi tarafından doğrudan yatırım ve cari harcamaları veyahut transfer harcamaları ile gerçekleştirilmektedir (Söyler, 2009:12). Transfer harcamalarını, öğrencilere ve ailelerine verilen destekler oluşturmaktadır.

Bu finansman şekli politik nedenler göz ardı edilip kamu politikası yönünden düşünüldüğünde, rasyonel nedenin üniversite eğitiminin mezun primi gibi bireysel faydalarının dışında Milton Friedman'ın ifadesiyle "mahalleye etkileri"nin (neighbourhood effects) olmasıdır. Yani daha düşük suç oranı, daha fazla siyasi bilinç, daha üretken ve yenilikçi işgücü (Friedman, 1955:9).

Yükseköğretimin kamu bütçesi kaynakları ile finansmanında olumsuz bir durum ortaya çıkmaktadır. Kamu kaynakları ile finansmanda dar gelirli ve zeki öğrenciler zengin öğrencilere göre dezavantajlı bir konuma gelmektedir. Eğitimde fırsat eşitliğine ters olan bu durum öğrencilerin yükseköğretime gelmeden önceki aşamalarda düzeltilmesi gerekmektedir (Mutluer, 2008:15-16).

B. Üniversite- Sanayi İşbirliği

Araştırma enstitüleri ve üniversiteler gibi kurumlar sadece araştırma ve eğitim faaliyetlerinde bulunan kurum olmanın yanında, toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi pek çok alanda sorunları çözmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Toplum ile üniversiteler arasında bir bağlantı sağlanması, özellikle gelişmiş ülkelerde üniversiteler eğitimin önüne geçerek sanayi ile entegrasyonunu tamamlamış, bilgi üreten kurumlar haline gelmiştir (Ergen, 2006:19).

Yükseköğretimin finansmanına özel sektörün destek olması hem yükseköğretimin finansmanı hem de özel sektörün teknolojik alt yapısının sağlanması açısından çift yönlü bir işlevi de yerine getirmektedir. Teknolojik araştırma ve geliştirme (AR-GE) faaliyetlerinde özel sektörün yükseköğretim kurumlarını destekliyor olması bu kurumlar için teşvik edici bir nitelik taşır. Ancak teknolojik gelişmeler konusunda özel sektörün yükseköğretim kurumlarına destek olması tek başına yeterli değildir. Kamu kesiminin de yükseköğretim kurumlarına desteklerinin devam etmesi gerekmektedir (Söyler, 2009:17-18).

C. Özel Kaynaklarla Finansman

Son yıllarda ülkelerin yükseköğretim finansman yöntemleri arasında öğrenci maliyetleri açısından özel kaynaklarla finansman kamu kaynakları ile finansmanın önüne geçmiştir. Özel kaynaklarla finansmanda en belirgin olarak kullanılan yöntemler; *öğrenim bedeli ile finansman yöntemi*, *öğrenci kredileri (borçlanma) ile finansman yöntemi* ve *bursla finansman yöntemidir*.

1. Öğrenim Bedeli ile Finansman Yöntemi

Karma mal niteliğine sahip olması nedeniyle yükseköğretim hizmeti öğrenim ücretleri (harçlar) bu hizmete olan talebin arz edilen hizmetten fazla olması durumunda talebi, kapasiteye göre ayarlamak için kullanılan bir araçtır. Yani öğrenim bedeli olarak ifade edilen harçlar yükseköğretimin fiyatlandırılması anlamına gelmektedir (Akalin, 1997:61).

Öğrenim bedeli ile yükseköğretim hizmetinin finansmanına katkı sağlanması kamu hizmetlerinden yararlananların bu hizmetlerin finansmanına katkıda bulunması gerektiğini savunan fayda ilkesi çerçevesinde düşünülen bir uygulamadır. Çünkü yükseköğretim hizmetinden öncelikli olarak faydalanacak olan bu hizmetten yararlanıp ileride yüksek gelir elde edecek olan bireydir. Bu sebeple hizmetten faydalanan bireylerin hizmetin finansmanına katkıda bulunması gerektiği düşünülmektedir (Akça, 2011:99-100).

2. Öğrenci Kredileri ile Finansman Yöntemi

Öğrenci borçlanması da denilen bu sistemi, yükseköğretim hizmetlerinden faydalanma maliyetine katlanılma yükünün zamana yayılmasına imkân sağlayan bir finansman yöntemidir. Bu yöntemde, öğrenciler eğitim maliyetlerini karşılamak için kamu kuruluşlarından, bankalardan veya diğer finansal kuruluşlardan ödünç para alabilmektedirler. Kredi kullanacak öğrenciler, genellikle öğrenim ücretlerini karşılayamayacak durumda olan veya daha sonra ödemek isteyenlerdir (Aslan, 2002:134).

Öğrenci kredilerinde iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki kredilerin çeşidi, ikincisi finansman kaynağıdır. Kredi çeşitleri belli zaman dilimleri içerisinde sabit taksitlerle ödenebilecek olan *ipotek tipi krediler* ve öğrencinin gelecekte elde edeceği gelirin yüzdesi olarak ödeyebileceği *gelire bağlı kredilerdir* (Akça, 2011:100). İpotek tipi krediler öğrenciye daha fazla risk yüklemesi ve sermaye piyasalarında eğitim yatırımlarına ayrılan fonlarda bir azalma ortaya çıkarması olasılığı gibi birçok olumsuzluğu bulunmaktadır (Barr, 1993:720). Gelire bağlı kredilerde ise durum, öğrenci mezun olduktan sonra elde edebileceği gelire göre verilen kredilerdir. Burada önemli olan nokta öğrencinin krediyi aldığı ve geri ödeyeceği zaman arasında geçen sürenin öğrencinin gelecekte elde edeceği gelire bağlı olması ve öğrencinin de belirli bir gelir seviyesine ulaşması gerektiği ve öğrenci krediyi geri öderken de bu ödemenin öğrencinin tüketim harcamalarında bir dalgalanmaya sebebiyet vermeyecek düzeyde olmasıdır (Chapman, 2005:18-25).

Yükseköğretimin finansmanında önerilen gelire bağlı krediler yönteminin önemli bir sonucu da, ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının öğrencilerin bir yükseköğretime gitmeleri üzerindeki etkisini azalmış olmasıdır (Chapman, 2005:64-69). Bu durum öğrenciler açısından bakıldığında, onların gelecekle ilgili karar verirken daha özgür hareket etmelerine imkan sağladığı söylenebilir.

3. Burslarla Finansman Yöntemi

Burslar, dünyanın birçok ülkesinde kullanılan yükseköğretimin finansman araçlarından birisidir. Burslar hem kamu hem de özel sektör kaynaklı olabilmektedir. Devlet bireylerin gelir dağılımından aldığı payı ve ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik ve mali koşulları göz önünde bulundurarak yükseköğretimdeki öğrencilere karşılıksız burslar sağlayabilir. Özel sektör de öğrencilere burs

sağlayabilmektedir. Devlet tarafından özel sektöre sağlanacak vergisel avantajlar verilecek burs miktarında arttırıcı bir etkiye sahip olabilecektir (Akça, 2011:101).

IV. TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANI VE OECD ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

Önceki bölümlerde yükseköğrenim harcamalarının teorik ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verdikten sonra, bu bölümde ülkemizde yükseköğrenim hizmetinin yeri ve önemini belirterek sadece kamusal hizmetin finansman durumu ve OECD ülkeleriyle karşılaştırılmasını yapalım.

Günümüzde her türlü olumsuzluğa rağmen hızlı bir sanayileşme ve kalkınma çabası içerisinde bulunan, gelenekselleşmiş tarım toplumu kimliğinden arınıp sanayi toplumu olma yolunda ilerleyen ülkemizde, yükseköğretime verilen önem son yıllarda artış göstermiştir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci yetişmiş kalifiye insan gücünün varlığı ve sahip olunan beşeri sermayenin en verimli biçimde değerlendirilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu da eğitim hizmetlerinin her kademede yeterli ve kaliteli bir şekilde sunumu ile gerçekleştirilebilir (Ergen, 2006:19).

OECD verilerine bakıldığında Türkiye’de üniversite mezunları, mezun olmayanlara göre %35 oranında daha fazla kazanmaktadır. OECD ortalamasına baktığımızda üniversite mezunlarının üniversite mezunu olmayanlara göre %55 daha fazla kazandığını görmekteyiz (OECD, 2018:90).

Üniversite mezunu kadınlar gelir açısından bakıldığında, erkeklere oranla daha fazla kazanmaktadır. OECD verilerine göre üniversite mezunu kadınlar üniversite mezunu erkeklere oranla %74 daha fazla kazanmaktadır. Türkiye’de ise bu oran %80 dolaylarındadır. Üniversite mezunu kadınların üniversite mezunu olmayanlara oranla da daha fazla kazandığı OECD verilerine bakıldığında görülebilir. Üniversite mezunu kadınlar %68 oranında daha fazla kazanmaktadır (OECD, 2018:91). Bu verilerle yükseköğretimin iktisat ilmi açısından yola çıkılacak olursa, Türkiye’de diplomanın ekonomik değerindeki bir kayıp olmadığı görülmektedir.

Türkiye’de yükseköğretim, Anayasa’nın 130. ve 131. maddeleri ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile şekillendirilmiştir.

Yükseköğretim ülkemizde devlet ve vakıf üniversiteleri tarafından verilmekle birlikte ağırlık devlet üniversitelerindedir. Bu durum Tablo 1’de de görülebilir.

Tablo 1: Cinsiyet ve Eğitim Seviyesine Göre Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları 2017-2018

	Toplam			Devlet Üniversitesi			Vakıf Üniversitesi			Vakıf Meslek Yüksek Okulları		
	Toplam Öğrenci Sayısı			Toplam Öğrenci Sayısı			Toplam Öğrenci Sayısı			Toplam Öğrenci Sayısı		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Toplam	4047302	3513069	7560371	3740669	3223234	6963903	303223	286084	589307	3410	3751	7161
Önlisans	1424366	1344391	2768757	1355785	1271665	2627450	65171	68975	134146	3410	3751	7161
Örgün Öğretim	451531	323945	775476	404239	270114	674353	44990	51095	96085	1108	1015	2123
İkinci Öğretim	214158	106787	320945	194205	89187	283392	18845	16585	35430	-	-	-
Uzaktan Öğretim	20990	14722	35712	19654	13427	33081	1336	1295	2631	-	-	-
Açık Öğretim	737687	898937	1636624	737687	898937	1636624	-	-	-	-	-	-
Lisans	2292542	1949299	4241841	2115395	1765180	3880575	177147	184119	361266	-	-	-

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz – Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Örgün Öğretim	903108	932084	1835192	726331	748160	1474491	176777	183924	360701	-	-	-
İkinci Öğretim	250119	178885	429004	249952	178772	428724	167	113	280	-	-	-
Uzaktan Öğretim	11663	16390	28053	11460	16308	27768	203	82	285	-	-	-
Açık Öğretim	1127652	821940	1949592	1127652	821940	1949592	-	-	-	-	-	-
Yüksek Lisans	275781	178892	454673	220716	149579	370295	55065	29313	84378	-	-	-
Örgün Öğretim	224644	168085	392729	180286	139554	319840	44358	28531	72889	-	-	-
İkinci Öğretim	30779	8457	39236	30726	8450	39176	53	7	60	-	-	-
Uzaktan Öğretim	20358	2350	22708	9704	1575	11279	10654	775	11429	-	-	-
Doktora	54613	40487	95100	48773	36810	85583	5840	3677	9517	-	-	-
Doktora	54613	40487	95100	48773	36810	85583	5840	3677	9517	-	-	-

Kaynak: Yükseköğretim Kurumu İstatistikler.

2017-2018 yılında toplamda 7.560.371 öğrenci öğrenim görmekte bunların 6.963.903'ü devlet üniversitelerinde geriye kalanı ise vakıf üniversitelerinde öğrenim görmektedirler. Devlet ve vakıf üniversitelerinde yükseköğretimin finansmanı iki farklı yöntemle sağlanmaktadır, devlet üniversitelerinde kamu finansmanı ile vakıf üniversitelerinde ise özel finansmanla desteklenmektedir. Devlet üniversiteleri, merkezi yönetim bütçesi içinde özel bütçeli kurumlardır.

Devlet üniversitelerinin merkezi yönetim bütçesine tabi olmalarından dolayı; bütün gelir ve giderleri bütçede göstermek, gelir ve gider denkleğini sağlamak, bütçeyle verilen harcama yetkisini kanunlarla belirlenen görevleri yerine getirmek amacıyla kullanılmasını esas almaktadır.

A. Kamu Yükseköğretim Kurumlarının Finansal Kaynakları

Yarı kamusal mal ve hizmet grubu içerisinde yer almasından dolayı yükseköğretim özel bütçeli idareler arasında sayılmakta 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 55. maddesinde yükseköğretim kurumlarının kaynakları; Her yıl bütçeye konulacak ödenekler, kurumlarca yapılacak yardımlar, alınacak harç ve ücretler, yayın ve satış gelirleri, taşınır ve taşınmaz malların gelirleri, döner sermaye işletmelerinden elde edilecek karlar ve bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirlerdir.

Bu çalışmada, devlet yükseköğretim kurumlarının gelir kaynakları içerisinde yer alan bütçe ödenekleri, katkı payları ve döner sermaye gelirlerinin bahsi geçen kurumların başlıca gelir kaynakları olması sebebiyle detaylı olarak incelenmiştir.

1. Bütçe Ödenekleri

6 Kasım 1981 Tarih ve 7506 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 55. maddesi'nde, üniversitelerin gelir kaynakları arasında ilk sırada her yıl bütçede yer alacak ödenekler gelmektedir (YÖK, 2007:5377). Bu durum Tablo 2'de de görülmektedir. Üniversiteler özel bütçeli kuruluşlar olması ve öz gelirlerinin zaman içerisinde artış göstermesine rağmen; tabloda hala finansman kaynakları içerisinde devlet bütçesinden aktarılan ödenekler ağırlıklı olarak yer almaktadır.

Tablo'2de de görüleceği üzere ülkemizde toplam eğitim harcamalarının yaklaşık %34'ü yükseköğretime ayrılmaktadır. Yükseköğretim harcamalarının da yaklaşık olarak %80'i devlet bütçesi kaynaklarından karşılanmaktadır. Yükseköğretim öğrenci ailelerinin katkıları ve özel tüzel kişiliklerin

burs ve yardımları özel harcamaları kapsamaktadır. Ancak görüldüğü üzere devlet katkılarının yanında yeterli ölçüde olduğu söylenemez.

Tablo 2: Türkiye’de Yükseköğretim Hizmetinin Finans Kaynağına Göre Eğitim Harcamaları 2011-2016 (Milyon TL)

Eğitim Düzeyi	Devlet Kaynağı (Bütçe Ödenekleri)					Özel Kaynaklar			
	Yıl	Toplam	Toplam Devlet	Merkezi	Yerel	Toplam Özel	Hane halkları	Özel Tüzel Kişilikler	Uluslararası Kaynaklar
Toplam	2016	160.873	119.415	118.520	896	41.169	30.165	11.004	288
	2015(r)	135.310	100.372	99.400	972	34.729	25.204	9.525	210
	2014	120.305	89.367	88.090	1.277	30.742	23.049	7.693	196
	2013	106.029	78.978	76.224	2.753	26.740	19.385	7.355	311
	2012	94.141	69.364	67.372	1.992	24.627	18.568	6.059	150
	2011	79.059	59.865	58.184	1.681	19.080	13.650	5.430	114
Yükseköğretim	2016	55.275	43.300	43.299	1	11.733	6.415	5.318	241
	2015(r)	45.937	34.705	34.663	42	11.111	6.183	4.929	120
	2014	42.366	31.704	31.669	34	10.519	6.407	4.112	143
	2013	37.895	27.628	27.551	77	10.126	6.084	4.041	141
	2012	33.674	24.236	24.176	60	9.320	6.181	3.139	118
	2011	28.942	21.880	21.826	54	6.952	4.094	2.858	110

TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2016

(r) revize edilmiştir.

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Yükseköğretim hizmetinin toplumsal fayda sağlayan kısmının vergilerle finanse edilmesi gerekirken, kişisel fayda sağlayan kısmının da hizmeti satın alanlar tarafından finanse edilmesi gerekmektedir. Dünyada yükseköğretimin finansmanı ile ilgili yeni trendler, hizmeti alan bireyler tarafından finanse edilmesine doğru kaymaktadır. Ancak yükseköğretim hizmeti almak isteyen fakat buna ödeme gücü yetmeyen bireylerin yükseköğretim hizmetinden mahrum kalmamaları için alternatif finansman kaynakları yaratılmaktadır (Mutluer, 2008:15).

2. Öğrenci Katkı Payları (Harçlar)

Yükseköğretim hizmeti karma mal niteliği taşıması sebebiyle harçlar bu hizmetin arzının talebi karşılayamadığı durumlarda talebin kapasiteye uygun olarak ayarlanması işlevini gören bir araçtır. Yani öğrenci katkı payı olarak ifade edilen harçlar yükseköğretim hizmetinin fiyatlandırılması anlamına gelmektedir (Akalin, 1997:61).

Harçlarla yükseköğretim hizmetinin finansmanına katkıda bulunulması kamu hizmetlerinden yararlananların bu hizmetin finansmanına katılmaları gerektiğini savunan yarar ilkesi çerçevesinde düşünülmüş bir uygulamadır (Akça, 2014:99). “Ancak Bakanlar Kurulu Tarafından 2012/3584 sayılı karar ve ekli, “2012-2013 Eğitim Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Karar”ın (madde 2) yürürlüğe konulması; Milli Eğitim Bakanlığının 27/8/2012 tarihli ve 21512 sayılı yazısı üzerine, 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Kanununun 46 ncı maddesi ile 19/11/1992 tarihli ve 3843 sayılı Kanununun 7 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 27/8/2012 tarihinde öğrenci katkı payları (ikinci öğretim, açık öğretim ve uzaktan öğretim hariç) kaldırılmıştır.”

Türkiye’de harçların kaldırılması ve dolayısıyla Türkiye’nin daha fazla kamu finansmanı kullanmayı tercih etmesi, yükseköğrenimin faydalarının çoğunlukla toplumsal fayda olduğu

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz – Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

sonucunu çıkarmak olası değildir. Örgün öğretimde harçlar kaldırılmış ancak ikinci öğretim ve dönem uzatan öğrenciler için harçlar alınmaya devam etmektedir. Tablo 3’de öğrenci cari hizmet maliyetleri ve katkı payları verilmiştir.

Tablo 3: Öğrenci Cari Hizmet Maliyetleri ve Katkı Payları (2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılı)

Grup	Konservatuvar/Fakülte/ Yüksekokul Adı	Öğrenci Cari Hizmet Maliyeti			
		Ortalama Maliyet	Öğrenci Katkısı	İkinci Öğretim Öğrenci Katkısı	Devlet Katkısı
I	Tıp Fakültesi	15.544	594	-	14.953
II	Diş Hekimliği Fakültesi Eczacılık Fakültesi	5.607	494	-	5.113
III	Veterinerlik Fakültesi	4.267	386	2.134	3.881
IV	Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Prog. Tıbbi Biyolojik Bilimler Prog.	4.267	284	2.134	3.986
V	Teknik Eğitim Fakültesi	2.294	284	1.147	2.013
VI	Mühendislik Fakülteleri	3.057	387	1.529	2.670
VII	Fen Fakültesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Fen Prog.)	2.562	284	1.281	2.278
VIII	Hukuk Fakültesi İİBF	2.310	343	1.155	1.997
IX	İlahiyat Fakültesi	2.053	284	1.027	1.769
X	Yabancı Diller Fakültesi İletişim Fakültesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Edebiyat Prog.)	1.923	284	962	1.639
XI	Devlet Konservatuvarı	8.535	589	4.268	7.946
XII	Sivil Havacılık Y.O.	8.535	470	4.268	8.065
XIII	Yüksekokullar	2.310	490	1.155	2.120
XIV	Meslek Yüksekokulları	1.539	490	770	1.349

Not: Üzerleri çizilmiş veriler normal öğretimde öğrencilerden alınmayan katkı paylarıdır. Ancak dönem uzatan normal öğretim öğrencileri bu bedeli ödemek zorundadırlar.

Kaynak: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171021.pdf>

Üniversiteler arası harç ayırımı yapılmamakta sadece fakülteler bazında devlet tarafından belirlenen miktarlar uygulanmaktadır. Üniversitelerin gerçek maliyetleri değil fakültelerin ortalama maliyetleri alınarak hesaplanan bu rakamlar, piyasanın gerçekliğinden öte devlet planlamasının sınırlarıyla oluşturulmaktadır.

3. Döner Sermaye Gelirleri

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 12. maddesinde; yükseköğretim kurumlarının görevleri arasında döner sermaye işletmeleri kurmak, verimli çalıştırma ve bu faaliyetlerin geliştirilmesine ilişkin düzenlemeleri yapmak sayılmıştır.

B. Yükseköğretimin Finansmanında OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması

Ülkemizde ve dünyanın birçok ülkesinde yükseköğretim hizmetinin finansmanı ve sunumunda en büyük pay sahibi devlettir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu durum yarı kamusal mal ve hizmet olan yükseköğretimin teorik çerçevede dayandığı mantığa da uygundur. Bu tür bir yaklaşım özellikle de gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemlidir. Çünkü bu ülkelerin hem artan yükseköğretim talebini karşılamak hem de sosyo-ekonomik ilerlemelerini sağlayabilmek için yükseköğretime erişimi artırma gayreti içinde olmaları gerekmektedir. Böyle bir durum var olan kıt kaynakların diğer kamu hizmetlerinden yükseköğretim hizmetine kaydırılması gibi bir duruma sebep olsa da eğitimin hem sosyal hem ekonomik getirileri düşünüldüğünde bu durumun uzun vadede olumlu sonuçlarının ortaya çıkacağı söylenebilir (Kurt ve Gümüş, 2015:15).

Tablo 4’de OECD ülkelerindeki yükseköğretim finansmanında devlet katkı oranı gösterilmiştir. Tablo 4’de 2005-2014 yılları arasında İngiltere, Amerika, İspanya, Portekiz, Hollanda, İtalya, İrlanda, Macaristan, Fransa, Çekya, Kanada, Belçika, Avustralya ve Türkiye’nin içerisinde olduğu ülkelerde yükseköğretime devletin ayırdığı pay (kamu harcaması) oranlarının düştüğü, buna karşılık Şili, Estonya, İzlanda, Japonya, Kore, Letonya, Lüksemburg, Meksika, Polonya, Slovenya, İsveç gibi ülkelerde devlet katkı oranlarını artırdığı görülmektedir. Türkiye’de devlet katkılarının yükseköğretim harcamaları içerisindeki oranı 2011 yılında 80.76 iken 2014 yılında 75.42’ye gerilemiştir. Yine de bu oran OECD ortalaması olan 69.96’nın üzerinde bir orandır. Bu oran Japonya, Kore, İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş ülkelerde 35’in altında bir orandır. Gelişmiş ülkelerde yükseköğretim harcamalarının büyük bir kısmı özel kesim tarafından karşılanmaktadır.

Tablo 4: OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Finansmanında Devlet Katkı Oranı

ÜLKELER	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avustralya	45.43	44.94	45.42	46.47	45.63	44.94	42.49	38.76
Avusturya	*	*	*	*	*	95.14	94.61	94.43
Belçika	90.63	89.83	89.66	89.69	89.83	89.54	89.31	87.89
Kanada	55.06	62.88	56.56	57.37	57.37	52.29	49.51	48.45
Şili	15.46	14.42	14.64	23.42	22.11	24.19	34.56	37.50
Çekya	81.20	79.12	79.92	78.82	81.06	79.25	77.02	76.19
Danimarka	96.71	95.53	95.43	95.00	94.54	*	93.96	94.71
Estonya	69.88	78.83	80.17	75.42	80.36	78.22	81.65	84.55
Finlandiya	96.13	95.43	95.77	95.94	95.88	96.18	96.08	96.48
Fransa	83.58	81.67	83.05	81.91	80.84	79.83	78.87	78.64
Almanya	86.73	86.50	*	86.34	86.61	85.86	85.62	85.80
Yunanistan	96.69	*	*	*	1175.72	*	*	*
Macaristan	78.47	*	*	*	*	54.44	62.88	69.68
İzlanda	90.54	92.16	92.01	91.18	90.60	91.75	91.21	91.29
İrlanda	83.98	82.55	83.79	81.25	80.48	83.58	77.74	74.28
İsrail	53.06	51.32	58.17	54.23	49.00	57.05	52.59	52.12
İtalya	73.16	70.65	68.57	67.61	66.48	65.96	67.21	64.95
Japonya	33.71	33.29	35.27	34.35	34.47	34.28	34.25	34.09
Kore	24.30	22.30	26.09	27.43	27.19	29.48	32.66	34.33
Letonya	55.75	64.62	59.52	60.15	62.58	63.62	67.78	78.54
Lüksemburg	*	*	*	*	*	94.77	97.94	95.30
Meksika	68.98	70.13	68.69	69.88	67.06	69.69	67.78	71.18
Hollanda	72.99	71.45	71.05	71.78	70.79	70.52	70.30	69.90
Yeni Zelanda	*	*	*	*	*	52.39	51.90	51.03
Norveç	*	96.89	96.10	96.00	95.90	96.12	96.04	96.28
Polonya	73.98	71.27	69.74	71.48	75.52	77.57	80.41	81.50
Portekiz	68.11	62.08	70.94	68.99	68.56	54.25	58.07	62.35
Slovakya	77.35	73.06	70.04	70.19	76.90	73.82	75.50	77.12
Slovenya	76.53	83.81	85.07	84.68	85.19	86.15	87.14	85.81
İspanya	77.90	78.86	79.09	78.22	77.47	73.05	69.30	68.45
İsveç	88.25	89.06	89.78	90.63	89.52	89.25	89.55	89.09
Türkiye	*	*	*	*	80.76	74.57	76.24	75.42
İngiltere	*	*	*	*	*	56.92	57.32	27.88
Amerika	41.97	41.32	40.65	39.98	39.08	37.80	36.33	34.74

Kaynak: OECD Database. https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en

Tablo 5’de ise OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) oranları gösterilmiştir. OECD ülkelerinin yükseköğretim harcamalarının GSYH’ye oranının 2016 yılı ortalaması 1.5 iken bu oran Türkiye için 1.2’dir. Türkiye’nin yıllar içerisinde yükseköğretim harcamalarına GSYH’den ayırdığı payda artışlar olmuştur. Ancak bu artış OECD ortalamasının altında kalmıştır. Gelişmiş ülkelerde yükseköğretim harcamalarına GSYH’den ayrılan paylarda azalmalar meydana gelmiştir. Buna karşılık yükseköğretim öncesi eğitim düzeyleri için yapılan kamu

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz – Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

harcamalarında artışlar olmuştur. Amerika, İngiltere, Avustralya, İspanya, Yunanistan, Lüksemburg gibi gelişmiş ülkelerde yükseköğretime ayrılan kamu paylarının GSYH içerisindeki paylarında düşüşler meydana gelmiş fakat yükseköğretim öncesi eğitim düzeyinde ise OECD ortalamasının üzerinde bir oran ayrılmıştır.

Tablo 5: Eğitim Harcamalarında Kamu Harcamalarının GSYH'ye Oranı 2016

ÜLKELER	Yükseköğretim	İlköğretim ile Yükseköğretime Arası Eğitim Düzeyi
Avustralya	0.769	3.951
Avusturya	1.633	4.611
Belçika	1.223	5.353
Kanada	1.201	4.370
Şili	0.812	3.838
Çekya	0.756	3.180
Danimarka	1.562	6.237
Estonya	1.259	4.008
Finlandiya	1.606	5.576
Fransa	1.140	4.538
Almanya	1.012	3.620
Yunanistan	0.725	3.385
Macaristan	0.556	3.230
İzlanda	1.145	5.520
İrlanda	0.603	3.113
İsrail	0.858	4.890
İtalya	0.570	3.349
Japonya	0.450	2.929
Kore	0.656	4.125
Letonya	1.078	4.348
Lüksemburg	0.487	3.281
Meksika	1.003	4.206
Hollanda	1.165	4.341
Yeni Zelanda	0.906	4.690
Norveç	1.669	6.281
Polonya	1.086	4.015
Portekiz	0.749	4.141
Slovakya	1.240	3.794
Slovenya	0.863	3.818
İspanya	0.850	3.506
İsveç	1.372	5.018
İsviçre	1.276	4.508
Türkiye	1.236	3.769
İngiltere	0.467	4.249
Amerika	0.907	4.114
OECD Ortalaması	1.5	3.5

Kaynak: OECD Database. <https://data.oecd.org/eduresource/education-spending.htm#indicator-chart>

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz – Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Birçok OECD ülkesinde özel üniversitelerin devlet üniversitelerinden fazla olması, yükseköğretime yapılan harcamaların kamu harcamalarından ziyade özel harcamalardan oluşması bu ülkelerde GSYH'den yükseköğretime ayrılan payın daha yüksek olmasının temel nedenleri olabilir. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkeler arasında olan Türkiye'nin kamu harcamalarından yükseköğretime ayrılan payın daha fazla olması gerekmektedir. Ancak sadece kamu harcamaları ile çözülebilecek bir durum olmadığı için özel harcamalarda da artışların sağlanması, yükseköğretimin kalitesi ve gelişmiş ülkelerle rekabet edebilirliği açısından da oldukça önemlidir (Kurt ve Gümüş, 2015:15).

OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğrenci başına ortalama harcama 15.700 dolardır. Türkiye'nin 2014 yılı yükseköğretimde öğrenci başına yaptığı harcama ise 8.927 dolardır. Ancak bu miktar Şili ve Macaristan (Tablo 6'da) haricindeki tüm OECD ülkelerinin öğrenci başına yaptığı harcamanın ve OECD ortalamasının altında kalan bir miktardır.

Tablo 6: OECD Ülkelerinde Yükseköğretimde Öğrenci Başına Düşen Harcama (Dolar)

ÜLKELER	2012	2013	2014
Avustralya	16 662.0	18 376.3	18 037.5
Avusturya	16 475.7	16 899.8	16 933.4
Belçika	15 432.3	16 194.5	16 599.4
Şili	8 354.5	7 973.5	7 836.3
Çekya	10 421.6	10 307.7	10 520.9
Danimarka	13 718.1	16 609.1	*
Estonya	8 489.8	11 798.0	12 375.3
Finlandiya	18 045.9	18 017.7	17 892.5
Fransa	15 294.5	16 337.2	16 422.3
Almanya	17 121.3	16 949.4	17 179.7
Macaristan	9 039.4	10 095.5	8 688.1
İzlanda	10 905.7	11 200.3	11 435.0
İrlanda	14 305.2	13 522.9	14 131.0
İsrail	11 876.4	13 079.9	12 989.1
İtalya	10 284.4	11 303.2	11 509.7
Japonya	16 929.0	18 136.9	18 022.2
Kore	9 958.2	9 378.6	9 570.4
Letonya	7 508.9	7 978.1	8 961.8
Lüksemburg	*	*	46 526.1
Meksika	8 188.0	8 352.6	8 948.9
Hollanda	19 412.7	19 172.7	19 159.0
Yeni Zelanda	13 602.6	14 233.7	15 087.6
Norveç	19 719.9	20 858.6	20 961.6
Polonya	8 651.8	8 947.3	9 707.7
Portekiz	9 798.2	11 093.9	11 812.8
Slovenya	11 872.2	11 826.8	12 067.3
İspanya	12 239.0	12 580.0	12 488.9
İsveç	22 973.9	23 687.9	24 071.8
İsviçre	24 848.9	25 313.6	*
Türkiye	8 542.7	9 024.7	8 927.2

İngiltere	24 111.7	25 613.6	24 541.6
Amerika	27 527.0	27 578.9	29 328.2

Kaynak: OECD Database https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yükseköğretime olan talebin giderek artış göstermesi ve bu talebi karşılayacak hizmetin aynı oranda genişlemesi ve niteliğinin artırılması için daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Yükseköğretimde bu fazladan kaynak ihtiyacının karşılanması için yükseköğretim kurumlarının finansman kaynaklarını çeşitlendirmeleri ve yeni kaynaklar yaratmaları kurumlarının sürdürülebilir bir finansman sisteminin oluşturulması için gerekli görülmektedir. Yükseköğretimin finansmanına ilişkin durum ve eğilimler ışığında yükseköğretim kurumlarının sürdürülebilir finansman kaynaklarını, sorunlarına yönelik çözüm önerilerimizi şu şekilde sıralayabilir:

- Üniversitelerden nitelik ve nicelik bakımından yeterli mezunlar vermek ve toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilmeleri için kamu tarafından aktarılan kaynakların artırılması gerekmektedir. Son yıllarda gelişmiş ülkelerde ve ülkemizde yükseköğretimde devlet katkı oranlarında bir düşüş yaşanmıştır. OECD ülkeleri içinde özellikle gelişmiş ülkelere bakıldığında yükseköğretime ayrılan kamu harcamalarının GSYH içindeki payının düşük olduğu görülmektedir. Örneğin, Amerika, İngiltere, İsveç, İsviçre, Almanya, İtalya gibi ülkelerde bu oran OECD ortalamasının altındadır. Bu ülkeler yükseköğretimin finansmanında özel kaynaklardan daha fazla yararlanmakta, bununla beraber öğrenci başına yapılan toplam harcama da daha fazla olmaktadır. Öğrenci başına yapılan toplam harcamaların yüksekliği daha kaliteli ve yaygın yükseköğretime sağlayacaktır. Türkiye açısından bakıldığında yükseköğretime ayrılan kamu harcamalarının GSYH içindeki payı birçok gelişmiş ülkeden yüksek olmasına rağmen öğrenci başına yapılan toplam harcamalar oldukça düşüktür. Türkiye’de yükseköğretimin finansmanına gelişmiş ülkelerde olduğu gibi devletin ödeneklerine ek olarak özel kaynakların da artırılması gerekmektedir. Özel kesim katkıları yükseköğretimin bireysel faydasının temel eğitimden daha fazla olması nedeniyle gereklidir.

- 2012 yılında kaldırılan harçlar öğrenci maliyetinin büyük bir kısmının devlete yani vergi ödeyen tüm bireylere yüklenmesine sebep olmuştur. Bu durum farklı gelir grupları arasında adaletsizliğe sebep olmuştur. Bu durum, devlet üniversitelerinde gelir düzeyi yüksek birey ile gelir düzeyi düşük bireyin aynı şartlarda öğrenim görmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir durum gelir düzeyi yüksek bireylerin yükseköğretim masraflarının düşük gelirli bireyler tarafından katlanması gereken bir yük olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Bu olumsuzluğu gidermek üzere öğrencilerden finansmana katkı sağlamak üzere harçlar gibi katkılar alınmalı, ancak ekonomik durumu iyi olmayan öğrencilere devlet tarafından yeterli burs ve öğrenim kredi sağlayan programların işletilmesi gerekmektedir.

- Üniversitelere yapılan bireysel ve kurumsal bağışları artırma ve sürdürülebilir gelir kaynağı haline getirme yolları aranmalıdır. Bunun için mezun öğrencilerle ve toplumla ilişkilerini güçlendirmeli yükseköğretimin bireye ve topluma sağladığı faydalar anlatılarak bağışı artıracak yapılar oluşturulmalıdır.

- Yarı kamusal mal niteliği taşıdığı için, yükseköğretim hizmeti sadece kamu sektörü tarafından değil özel sektör tarafından da verilmelidir. Ülkemizde vakıflar tarafından kurulan üniversiteler mevcuttur. Ancak vakıf üniversitelerinde öğrenim gören öğrenci sayılarına bakıldığında yeterli miktarda olmadıkları görülmektedir. Devletin özel sektörü yeni üniversiteler açması konusunda desteklemesi gerekmektedir.

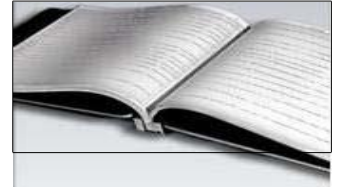

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz – Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

• Dünyada ve ülkemizde kamu-özel ortaklığı ile birçok kurumda olduğu gibi eğitim alanında da işbirlikleri yapılmaktadır. Eğitim alanında gerekli altyapı hizmetlerinin yapılması, eğitim kampüslerinin kurulması, fakülte binalarının inşası gibi yatırımların KÖO modeli ile yerine getirilmesi sağlanabilir. Amerika ve İngiltere bu modeli en güzel şekilde uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır. Yap-işlet-devret, yap-kirala-devret eğitim alanında sıkça kullanılan KÖO modelleri arasındadır. Yükseköğretimde YURT-KUR tarafından yurtların yapılması aşamasında sıkça kullanılan bir yöntemdir. Aynı modeller üniversite kampüslerinde fakülte binalarının inşasında da kullanılabilir. Böylece yatırım harcamalarına aktaracakları kaynakları, üniversitelerin cari harcamalarına, ar-ge çalışmalarına ve öğrenciler için burslar gibi hizmetlere aktarabilirler. Bu yöntem ayrıca üniversiteleri inşaat işleriyle uğraşmaktan da kurtarabilir.

KAYNAKÇA

Akalın, Güneri (1997), “Üniversite Harçları: Türkiye’de Yükseköğretim Hizmetinin Fiyatlandırılması”, *Amme İdaresi Dergisi*, 30(3), 88-89.

Akça, Haşim (2011), “Devleti Ekonomiye Çeken Nedenler”, *Kamu Maliyesi*, Ed. E. Karayılmazlar, İstanbul, Lisans Yayıncılık.

Akça, Haşim (2014), “Yükseköğretimin Finansmanı ve Türkiye İçin Yükseköğretim Finansman Model Önerisi”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19/1.

Aslan, M. Hanifi (2002), “Eğitim Finansmanın Ekonomi Politikası”, *Liberal Düşünce*, (27).

Banya Kingsley (2005), “Globalisation and Higher Education Policy Changes”, *International Handbook on Globalisation, Education and Policy Research*, Ed. J. Zajda, 153-154.

Barr Nicholas (1993), “Alternative Funding Resources for Higher Education”, *Economic Journal*, 103(418), 718-719.

BUMKO (2019), <http://www.bumko.gov.tr/TR,41/butce-hazirlama-sureci.html> (Erişim Tarihi: 10.05.2019)

Chapman, Bruce (2005), “Income Contingent Loans for Higher Education: International Reform”, *The Australian National University, Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper*, No. 491, 18-25.

Erdoğan, İrfan (2001), “Ulusal Kalkınma ve Eğitim İlişkisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 6(21), 34-39.

Ergen, Zuhul (2006), “Yükseköğretim Karma Malının Niteliği ve Finansmanı Üzerine”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 3-19.

Friedman Milton (1955), “The Role of Government in Education”, *Philosophy of Education*, Oxford, Blackwell.

Friedman, Milton (1988), *Kapitalizm ve Özgürlük*, Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 145-146.

Göze, Ayferi (2005), *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, 4. b., İstanbul, Beta Yayınevi.

Guillemette, Yvan (2006), “The Case for Income-Contingent Repayment of Student Loans”, *The Education Papers, Commentary*, No. 233.

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz – Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Guttek, Gerard L. (2006), *Philosophical and Ideological Perspectives on Education*, (Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar), Çev. Nesrin Kale, 3. b., Ankara, Ütopya Yayınevi.

Günlü, Ramazan (2003), “Özerklik, Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 1(1).

Hyslop-Margison, J. Emerjand Sears, Alan M. (2006), *Neoliberalizm, Globalization and Human Capital Learning Reclaiming Education for Democratic Citizenship*, Springer Publication, 13-16.

Johnstone D. Bruce, Marcucci, Pamela N. (2007), *Worldwide Trend in Higher Education Finance: Cost Sharing, Student Loans and the Support of Academic Research*, Paris, UNESCO, 5-6.

Kantorova, Vladimira (2006), “Education and Entry into Motherhood in the Czech Republic During State-Socialism and the Transition Period 1970-1997”, *Education and Postponement of Maternity*, Eds. Siv, Gustafsson, Adriaan, Kalwij, 238-241.

Kurt, Türker, Gümüş, Sedat (2015), “Dünya’da Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(1), 15.

OECD (2018), “Education at a Glance 2018”, *OECD Publishing*, <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2018-en> (Erişim Tarihi: 10.09.2019)

OECD, Database.

Rospigliosi, Pericles, Greener, Asher, Sue, Bourner Tom, Sheehan, Maura (2014), “Human Capital Signalling, Unpacking the Graduate Premium”, *International Journal of Social Economics*, 41(5).

Saruç, N. Tolga (2011), “Yükseköğretimin Finansmanı ve Finansman Yöntemlerinin Algılanan Adalet Düzeyi: Sakarya Üniversitesi Paydaş Görüşleri”, *Maliye Dergisi*, 161.

Şenses, Fikret (2007), “Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler”, *ERC Working Papers in Economics*.

Söyler, İlhami (2009), “Yükseköğretimin Finansmanı: Yeni Beklentiler ve Hedefler Işığında Normatif Bir Yaklaşım”, *Sayıştay Dergisi*, (72), 17-18.

Tural, Necla K. (2002), *Eğitim Finansmanı*, 1. b., Ankara, Anı Yayıncılık.

YÖK (2007), *Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi*, Ankara, YÖK Yayın No: 2007/1.